

Glossæ

ii / 2011

Tässä numerossa:

Pääkirjoitus	3
<i>Elina Räsänen</i>	
Kuningas Edward II valkokankaalla	4
<i>Alpo Honkapohja</i>	
Braveheartin taustaa ja lähteitä	5
<i>Alpo Honkapohja</i>	
Mongolien mailla - Möngken majassa	10
<i>Teemu Korpijärvi</i>	
Ihmeiden jäljillä	12
<i>Jenni Kuuliala</i>	
Keskiaikaista kulttuuripääkaupunkia	14
<i>Reima Välimäki</i>	
Turun keskiaikamarkkinat	15
<i>Piia Vuorinen</i>	
Robin Hood Kansallisoopperassa	16
<i>Kaisa Helminen</i>	
Keskiaikamarkkinoista	18
<i>Mervi Suhonen</i>	

Glossæ-lehti on Glossa ry:n jäsen- ja tiedotuslehti. Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Toimituskunta: Mervi Suhonen, Teemu Korpijärvi, Pia Lempiäinen, Lauri Leinonen. Verkkosivut ja aiemmin ilmestyneet numerot: www.glossa.fi/glossae

Latinankielinen sana *glossa* tarkoittaa kommenttia tai tulkintaa. Esimerkiksi keskiaikaisissa käsikirjoituksissa on *glossæ*, reunahuomautuksia. *Glossæ*-lehdessä julkaistaan keskiajan tutkimukseen liittyviä pikkuartikkeleita, uutisia ja keskustelua.

Glossa ry. on monitieteinen keskiajan tutkimuksen seura.
Verkko-osoite: www.glossa.fi
Postiosoite: Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, 00170 Helsinki
Tieteellinen verkkolehtemme Mirator: www.glossa.fi/mirator

Glossæ II/2011
ISSN 1455-9153
Painomäärä: 120 kpl
Helsinki, Unigrafia 2011

HYVÄ GLOSSAN JÄSEN

VIETIN PÄÄSIÄISEN EDELLÄ muutamia päiviä Istanbulissa. Ensikertalaisena aikani meni pakollisiin kohteisiin, kuten Hagia Sofiaan, Khoran kirkkoon, moskeijoihin ja Topkapın palatsikonaisuuteen. Matka tarjosi keskiajantutkijalle ja taidehistorioitsijalle paitsi lomaa, myös työtä. Hieman kadehdin matkakumppaneitani, jotka saattoivat nauttia nähtävyyksistä ilman sisäistä pakkoa valokuvaukseen, asioiden muistiinpainamiseen, vertailuun ja tarkkaavaisuuteen.

Koska sää yllätti meidät kylmyydellä, hamamit tarjosivat lämpimän, mutta yhtä lailla aisteja hivelevän ajanviettotavan. Çemberlitaş-kylpylä sijaitsee aivan Konstantinus Suuren kunniaksi pystytetyn kolumnin vieressä, *Nova Roman* muinaisessa keskuk- sessa. 1500-luvun lopulla rakennettu kylpylä yhdistetään niin kuuluisaan Nurbanu Sultaniin (k. 1583), Selim II:n puolisoon, kuin tunnettuun arkkitehtiin Mimar Sinaniin (k. 1588). Sinanin merkittävimpiin töihin kuuluu suuri Suleimanin moskeija, jonka läheisyyteen hänet on haudattu – en tosin löytänyt hautaa, mutta alueella oli remontti käynnissä. Mahdollisesti venetsialaista alkuperää ollut Nurbanu puolestaan kuuluu naishallitsijoiden eksklusiiviseen joukkoon, sillä hän toimi käytännössä poikansa sijaishallitsijana nimellä Valide Sultan.

Glossan kesään kuuluu osallistuminen pohjoismaiseen sukupuolentutkimus ja kes-

kiaika -verkoston tapaamiseen organisointiin. Tukholman yliopiston historian laitoksen suojissa toimivan Medieval gender networkin tapaaminen pidetään Helsingissä 16.–17.6.2011. teemalla *Taking Care of Body and Soul*. Asiasta ja osallistumisesta kiinnostuneet voivat olla yhteydessä allekirjoittaneeseen tai verkoston koordinaattoriin Anu Lahtiseen. Tapahtuman key note -esitelmän pitäjät tulevat Isosta-Britanniasta ja USA:sta: prof. Elina Gertsman ja Dr. David Ashurst. Gertsman on tutkinut muun muassa kuolemantanssi-aihetta. Hänen teoksensa *The Dance of Death in the Middle Ages: Image, Text, Performance* ilmestyi viime vuonna Brepolsilta. Gertsmanin esitelmä ”Animate/d Bodies” käsittelee Neitsyt Maria -veistoksia, jotka avautuessaan näyttävät pyhän kolminaisuuden. David Ashurstin esitelmän otsikko on ”Economies of Body and Soul in the Court of Hakon IV of Norway”. Esitelmät pidetään torstaina 16.6. ja perjantaina 17.6. klo 11.00 Svenska Litteratursällskapetin tiloissa Helsingissä, Ritarikatu 5.

Toivotan kaikille lämmintä ja rentouttavaa kesää!

Elina Räsänen
Glossan puheenjohtaja

KUNINGAS EDWARD II VALKOKANKAALLA

Alpo Honkapohja

GLOSSAN ELOKUVAILTAPÄIVÄSSÄ 1.4.2011 esitettiin kaksi 1990-luvun alkupuoliskolla tehtyä keskiaikafilmitointia, jotka molemmat sijoittuvat Brittein saarille ja kuvaavat tapahtumia 1200-luvun lopussa ja 1300-luvun alussa.

Edward II (1992) on englantilaisen elokuvaohjaajana, lavastesuunnittelijana, taiteilijana ja homoaktivistina tunnetun Derek Jarmanin postmoderni elokuväsovitus Christopher Marlowen näytelmästä *The Troublesome Reign and Lamentable Death of Edward the Second, King of England, with the Tragical Fall of Proud Mortimer* (1593). Jarmanin tulkinnassa puvustus ja lavastus on modernisoitu 1900-luvulle, mutta dialogi autenttista renessanssi-englantia Marlowen näytelmästä. Elokuva nostaa Edward II:n oletetun homoseksuaalisuuden todella vahvasti keskiöön. Se edusti 90-luvulla New Queer Cinemana tunnettua liikehdintää independent-elokuvassa.

Elokuvan esitteli glossalaisille kulttuurihistorioitsija Tom Linkinen (Turun yliopisto). Hän analysoi väitöskirjatyössään ja tulkitsee 1300- ja 1400-luvuilla eläneiden englantilaisen käsityksiä ja kokemuksia samasukupuolisesta seksuaalisuudesta. Heille se oli sodomiaa ja syntiä, josta piti vaieta.

Linkinen on osallistunut Suomen Akatemian rahoittamaan hankkeeseen *Ruumiillisuus ja ero. Ruumiillisen erilaisuuden kokemukset esimodernissa englantilaisessa kulttuurissa* (2004–2007). Siinä pohdittiin, miten esimoderneissa kulttuureissa kytkeytyivät toisiinsa ihmisten ruumiilliset kokemukset sekä kulttuurinen käsitys erilaisuudesta, poikkeavuudesta. Ihmisten välisiin kohtaamisiin vaikutti

konkreettisesti se, miten auktoriteetit suhtautuivat asioihin – kuten nykyisinkin on. Toiseus, identiteetti, sukupuoli ja rotu ovat tulenarkoja asioita myös, kun kyse on julkisuuden henkilöstä – Edward II:n kohdalla yhdestä aikakauden Euroopan vaikutusvaltaisimmista ihmisistä.

Mel Gibsonin ohjaama, viisi Oscaria voittanut *Braveheart* (1995) kertoo skottilaisesta vapaustaistelijasta William Wallacesta ja edustaa paljon perinteisempää historiallista spehtaakkelia.

Vaikka *Braveheart* sijoittuu muutaman vuosikymmenen aikaisemmaksi kuin *Edward II*, tekevät päällekkäisyydet elokuvista mielenkiintoisen parin. Edward II ja hänen kunnianhimoisen kuningattarensa Isabella saavat queer-elokuvassa ja mainstream-elokuvassa täysin erilaisen käsittelyn.

Pelkästään historian kuvauksena tarkasteltuna ei kumpikaan elokuvista täytä vaativaa makua. Siitä huolimatta niiden katsomisessa peräkkäin on myös oma yhteiskunnallinen mielenkiintonsa. Skotlannin voitokkaan itsenäisyys sodan loppupuolen tapahtumat saavat eri tavalla taustaa, kun näkee millaisia sisäpoliittisia ongelmia Edward II joutui kohtamaan aateliston taholta.

BRAVEHEARTIN TAUSTAA JA LÄHTEITÄ

Alpo Honkapohja

GLOSSAN ELOKUVAILTAPÄIVÄSSÄ 1.4.2011 toisena elokuvana katsottiin Mel Gibsonin ohjaama ja Randall Wallace (ei tiedettävästi sukua päähenkilölle) käsikirjoittama, aikoinaan viisi Oscaria voittanut *Braveheart* (1995), joka kertoo skotlantilaisesta vapaustaistelijasta William Wallacesta.

Elokuva edustaa huomattavasti Jarmanin *Edward II*:a perinteisempää historiallista spehtaakkelia, joka pyrkii ajankuvassaan autenttisuuteen, tai ainakin siihen, minkä 1900-luvun lopun suuri yleisö koki realistiseksi keskiajan kuvaukseksi. *Braveheart* on visuaalisesti näyttävä suuren rahan Hollywoodtuotanto. Se oli yksi viimeisistä, jossa suuria taistelukohtauksia ei tehty tietokoneella vaan ne näyteltiin satojen avustajien voimin.

Keskiajan harrastaja bongaa elokuvasta helposti joukoittain anakronismeja ja vähänkin aikakauden historiaa tunteva ihan silkkaa tosiasioiden vääristelyä. *Braveheart* onkin saanut osakseen paljon kritiikkiä historiallisista epätarkkuuksistaan. Vähemmälle huomiolle on jäänyt, että senkin taustalla on kaunokirjallinen teos. *Braveheartin* tarina perustuu suurelta osin n. 170 vuotta William Wallacen kuoleman jälkeen kirjoitettuun runoelmaan *The Wallace* (n. 1470).

Blind Harryn – runoelman kirjoittajasta ei tiedetä juuri muuta kuin nimi – teos koostuu ilmeisesti yhteen Wallacea käsitelleitä suullisia tarinoita. Se on säilynyt käsikirjoitusmuodossa parina kappaleena, mutta varsinaisesti se saavutti suosiota yhtenä ensimmäisistä painetuista kirjoista Skotlannissa. Siitä on jäljellä lukuisia kopioita ja kymmeniä erilaisia painoksia, mikä todistaa valtavasta suosiosta.

Eräänlainen 1500-luvun *best seller* siis.

William Wallacesta kertovat historialliset lähteet ovat varsin vähäisiä; yksityiskohtaisimmat niistä ovat vangitsemistaan ja teloituttamistaan koskevat englantilaiset asiakirjat. Tämän lisäksi on joukko mainintoja englantilaisissa ja skotlantilaisissa kronikoissa sekä kaikkiaan neljä virallista asiakirjaa, jotka ovat peräisin ajalta, jolloin Wallace toimi Skotlannin valtakunnan ”suojelijana” sen kuninkaan John Balliolin ollessa vankina Englannissa. Eniten huomiota niistä on saavuttanut pian Wallacen voittaman Stirling Bridgen taistelun jälkeen kirjoitettu kirje Lyypekin hansakauppialle, jossa Wallace kertoo Skotlannin olevan jälleen vapaa maa ja toivoo näiden aloittavan taas pian kaupankäynnin. Kirje on varhaisin säilynyt asiakirja kauppasuhteista Saksan ja Skotlannin välillä. Olisi hyvin vaikeaa ellei mahdotonta tehdä elokuva, joka perustuisi pelkästään siihen, mitä Wallacesta voidaan sanoa varmuudella historiallisen henkilönä.

Sen perusteella, mitä nykyhistorian kirjoitus tietää Skotlannin ensimmäisestä itsenäisyys sodasta, The Wallace -runoelma ei ole ollenkaan luotettava lähde. Monet siinä esiintyvät nimet eivät ole samoja kuin aikakauden historiallisissa asiakirjoissa, ja teos sisältää tapahtumia, esimerkiksi taisteluita, jotka voidaan varmuudella osoittaa keksityiksi. William Wallacesta rakennetaan yli-ihminen, jonka rinnalla Hollywoodin näkemys kalpelee. *Braveheart*-elokuvassa ei ole esimerkiksi kohtausta, jossa Wallace taistelee Ranskan kuninkaan hovissa kahta ranskalaistaistelijaa ja leijonaa vastaan ja nämä tapettuaan kysyy, haluaisiko kuningas hänen vielä tappavan li-

sää koiria. Voimme vain kuvitella, miltä tämä näyttäisi Mel Gibsonin tulkisemana.

Varsin monet seikat, joista elokuvaa kritisoidaan, löytyvät jo Blind Harryn runoelmasta, kuten tarina siitä, että Wallace taisteli kostaakseen murhatun vaimonsa, tai alun kohtaus, jossa englantilaiset ovat hirttäneet rauhanneuvotteluun kutsuttuja skotlantilaisia aatelisia ladon kattoon. Paljon naurettu sininen kasvomaalikin, joka tuntuu liittyvän roomalaisajan Britanniaan, tavallaan saa alkunsa The Wallace -runoelmasta. Runoelmassa on kohtaus, jossa kohtalon jumalatar ilmestyy Wallacelle unessa ja maalaa tämän kasvoihin Pyhän Andrew'n ristin (jota tosin ei yleisesti käytetty Skotlannin tunnuksena vielä ensimmäisen itsenäisyys sodan aikaan. Varhaisiin varma viittaus siihen Skotlannin lippuna on vuodelta 1542.).

Joidenkin ylilyöntien ja painotusten kohdalla voi syyttävän sormen kuitenkin kohdistaa hyvällä syyllä Mel Gibsoniin ja Randall Wallaceen. Näitä ovat ennen kaikkea William Wallacen suhde englannin kruununprinsessaan Isabellaan. Blind Harryn teoksessa on kohtaus, jossa Englannin kuningatar saapuu lähetystön kanssa William Wallacen luo anomaan rauhaa, mutta kyseessä ei ole nuori ranskalaisprinsessa Isabella vaan Edward I:n vanha kuningatar, eikä missään viitata siihen, että näiden välillä olisi mitään romanttista. Lisäksi todellisuudessa Isabella oli William Wallacen kuollessa 10-vuotias.

Toinen *Braveheart*-elokuvalle ominainen painotus on, että siinä kutistetaan Skotlannin varsinaisen kansallissankarin Robert the Bruce'n osuus hyvin pieneksi – oikeastaan niin pieneksi kuin mahdollista. Bruce, toisin kuin Wallace, saavutti kriittisesti tarkastellenkin varsin paljon aloittaen lähes tyhjästä kourallista miehiä johtaneena sissipäällikkönä ja jättäen jälkeensä Skotlannin itsenäisenä kuningaskuntana, jonka sekä Englanti että Vatikaani olivat tunnustaneet. Toisin kuinokuva antaa ymmärtää, Bruce'n suuri voitto, Bannock-

burnin taistelu (1314) ei tapahtunut heti William Wallacen kuoleman jälkeen (1305), vaan yhdeksän vuotta myöhemmin, ja Bruce oli siinä vaiheessa ehtinyt johtaa skotteja paljon kauemmin ja menestyksekkäämmin kuin Wallace. On hyvin epätodennäköistä, että skotit olisivat edelleen huutaneet Wallacen nimeä, ja joka tapauksessa he odottivat hyvin levännäinä tarkkaan valituissa puolustusasemissa, eivät syöksyneet suin päin alas rinnettä isänmaallisen hengen johdattamina hetken mielihoiteesta. Toisaalta Brucea auttoi, että tällä oli vastassaan Edward II (josta kuulumme illan toisen elokuvan yhteydessä), ei tämän soitaisa isäpappa Edward I, joka tunnetaan myös liikanimellä ”Hammer of Scots”.

Myöhemmin kuninkaaksi kohonnut Robert the Bruce oli siis historiallinen henkilö, joka saavutti kiistatta paljon ja voidaan hyvällä syyllä lukea samaan joukkoon vaikkapa Aelfred Suuren tai Jeanne d’Arcin kanssa. Historiallinen William Wallace taas jää suurelta osin legendansa varjoon. Varmuudella voidaan sanoa, että tämä oli ritarisäätyinen kapinajohtaja, joka nousi korkeampaan asemaan kuin hänen säätynsä oli edellyttänyt. Wallace voitti englantilaiset yhden kerran Stirling Bridgen taistelussa (1297), mutta hävisi jo seuraavana vuonna Falkirkissä (1298), mikä tiesi erikoisaseman loppua, koska Wallacen kaltainen sosiaalinen kiipijä oli täysin riippuvainen sotilaallisesta menestyksestään. Tämän jälkeen Wallace todennäköisesti pakeni Ranskaan (ei Ylämaalle, kuten elokuvassa), mistä Skotlantiin palattuaan hän jäi vangiksi ja hänet teloitettiin vuonna 1305.

Siinä vaiheessa, kun Blind Harry kirjoitti runoelmansa, oli aikaa Wallacen kuolemasta ehtinyt kulua jo 170 vuotta, mikä on enemmän kuin nykyhetkestä (2011) suuriin nälkävuosiin tai Vänrikki Stoolin tarinoiden ensimmäiseen painokseen. Jos *Braveheartia* ei tarkastele suoraan suhteessa historiallisiin tapahtumiin vaan kirjallisen teoksen filmatisointina ja jatkona tarinoille, joita hänestä

kerrottiin hänen kuolemaansa seuranneina vuosisatoina ja jotka Blind Harry kokosi yksiin kansiin, on sen saama tuomio kenties vähemmän jyrkkä kuin jos sitä katsottaisiin pelkästään historian kuvauksena?

Elokuviin historiallinen tausta

Alpo Honkapohja ja Mervi Suhonen

Skotlannin ensimmäiseksi itsenäisyys sodaksi kutsutaan 32 vuoden ajanjaksoa 1296–1328. Se alkoi Edward I:n hyökättyä maahan ja voitettua Dunbarin taistelun ja päättyi rauhansopimukseen 1328, jossa palautettiin vuoden 1296 rajat.

Dunbarin taistelulla (1296), jossa Edward I löi Skotlannin kuninkaana neljä vuotta hallinneen John Balliolin (kilpaileva kruununtavoittelija oli Robert Bruce vanhempi) johtaman feudaaliarmeijan, oli rampauttava vaikutus maan hallinnolle. Keskiaikaiselle taistelulle tyyppisesti aatelitosta ja ritareista koostuneen armeijan tappiot eivät olleet kovin suuret kaatuneina, mutta suuri joukko maan johtavaa aatelistoa vangittiin, mukaan lukien kuningas John, joka vietti seuraavat vuodet vangittuna Towerin linnassa Lontoossa (1296–1299).

Jo samana vuonna Skotlannissa puhkesi kuitenkin kaksi kapinaliikettä. Pohjoisessa kapinallisten johtajana toimi Andrew de Moray ja lännessä, Ayrshiren maakunnassa, pienmaanomistajan nuorempi poika, William Wallace – molemmista tiedetään varsin vähän. Kapinalliset saavuttivat suuren voiton seuraavana vuonna Stirling Bridgen taistelussa, jonka päivämääräksi tiedetään 11.9.1297. (Nykylukija ei välttäne assosiaatiota toisenlaiseen dramaattiseen päivään 704 vuotta myöhemmin.) Toinen kapinan johtajista de Moray kuoli muutamaa kuukautta myöhemmin, ilmeisesti saamiinsa vammoihin, ja Wal-

Teksti perustuu kirjoittajan suullisiin Braveheartin kommentteihin Glossan elokuvailtapäivässä.

lace valittiin aatelisista koostuneen neuvoston päätöksellä Skotlannin ”suojelijaksi” eli sijahallitsijaksi ja armeijan päälliköksi. Taistelua seuranneet Wallacen kunnian päivät kestivät vain syksystä kevääseen, sillä hän kärsi tappion Falkirkissä 1.4.1298. Tämän jälkeen hän pakeni Ranskaan ja johti palattuaan enää pienempiä joukkoja. Valtakunnan uusiksi suojelijaksi valittiin Robert the Bruce ja toinen aatelismies John Comyn.

Wallacen teloituksesta Lontoossa vuonna 1305 kerrotaan mm., miten hänen tervattu päänsä vietiin seivästettynä London Bridgelle ja irtileikatut jäsenet lähetettiin neljään eri paikkaan Skotlannissa.

Edward I:n (1239–1307) hallintovuodet Englannin kuninkaana olivat 1272–1307. Hän oli vahva kuningas, joka toi maahan vakautta ja yhtenäisyyttä edeltäjänsä Henry III:n kautta leimanneiden sisällissotien jälkeen. Edward kehitti maansa hallintoa ja lainsäädäntöä ja hänen ansioihinsa luetaan erityisesti parlamentin aseman vakiinnuttaminen veronkannosta päättävänä elimenä. Kuningas kutsui sen koolle säännöllisesti koko hallitus kautensa ajan sekä laajensi siihen osallistuvien ei-aatelisten valtaoikeuksia. Kääntöpuolella ovat hänen julmat otteensa vallankäyttäjänä, valtakunnan talouden rapauttaneet sodat sekä juutalaisten karkoittaminen Englannista ja heidän omaisuutensa haltuunottaminen, mitä Edward tarvitsi kipeästi sotiensa rahoittamiseksi.

Walesilaiset ja skotit muistavat Edwar-

din heitä vastaan käymistä valloitusodista. Edward I vastasi Walesissa syntyneeseen kapinaan täysimittaisella valloitusodalla 1282–83, jonka seurauksena maa päätyi pysyvästi osaksi Englantia. Edward nimesi sen johtoon poikansa, tulevan Edward II:n, aloittaen näin perinteen, jonka mukaan Englannin kruununprinssi tunnetaan arvonimellä *Prince of Wales*.

Tämänkertaisen elokuvien keskushahmo, Edward II, oli Englannin kuninkaana kaksi vuosikymmentä 1307–1327, minkä jälkeen hän joutui kuningattarensa Isabellan sivuuttamaksi ja hallitsijaksi nostettiin alakäinen Edward III. Saman vuoden lopulla entinen kuningas murhattiin vankeudessa (tarinan mukaan työntämällä hehkuva rautatanko hänen anukseensa). Edward II:n vaiheet hallitsijana ovat erittäin myrskyisät. Hänet muistetaan erityisesti kahden miespuolisen suosikin, Piers Gavestonin ja Hugh Despense-
rin suosimisesta ohi näiden aatelisarvon, mikä herätti pahaa verta ylimyston keskuudessa. Näytelmäkirjallisuuden henkilön hänestä tekee (myös) hänen persoonansa, mm. se, että häntä pidettiin joko homo- tai biseksuaalina. Tietävästi kuninkaalla oli kuitenkin paitsi neljä lasta Isabellan kanssa myös yksi äpärä, mikä todistaa, että asiat eivät välttämättä oleet niin suoraviivaisia.

Molemmissa elokuvissa keskeisenä henkilönä oleva Isabella (of France, n. 1295–1358) oli Ranskan kuninkaan nuorin tytär, joka naitettiin Englantiin 12-vuotiaana 1308. Kauneudestaan ja älykkyydestään tunnettu Isabella päätyi aktiiviseen rooliin valtakunnan politiikassa. Hän syrjäytti Edward II:n vuonna 1326 ja hallitsi valtakuntaa rakastajansa lordi Mortimerin kanssa neljän vuoden ajan. Nämä puolestaan joutuivat Edward III:n syrjäyttämiksi 1330 ja Mortimer teloitettiin. Äitiään Edward ei kuitenkaan tappanut, vaan Isabella eli rikkaana ja vaikutusvaltaisena 63-vuotiaaksi, nähden elinaikanaan mm. mustan surman saapumiseen Englantiin 1348–49.

Marlowe esittää Isabellan näytelmässään melkoisena syöjättärenä ja kirjallisuudessa tästä tuli myöhemmin suosittu *femme fatale* -hahmo. Myöhempien historioitsijoiden arvio on kuitenkin ollut positiivisempi ja aktiivisena poliittisena toimijana menestynyt kuningatar on herättänyt mielenkiintoa 1900- ja 2000-luvuilla.

Robert the Bruce (1274–1329, kuninkaan 1306–1329) oli skotlantilainen aatelmies, joka johti skotteja William Wallacen kuoleman jälkeen. Edward I:n hyökättyä Skotlanttiin 1296, oli Bruce 22-vuotiaana liittynyt William Wallacen ja de Morayn kapinaan (toisin kuin isänsä, joka toimi yhteistyössä englantilaisten kanssa). William Wallacen tappion jälkeen vuonna 1298 Bruce valittiin Skotlannin uudeksi suojelijaksi yhdessä toisen aatelisen John Comynin kanssa. Bruce kuitenkin antautui Edward I:lle vuonna 1302 saaden tältä täyden armahduksen; hän oli ainoa merkittävä kapinajohtaja, joka vaihtoi puolta. Syynä Brucen loikkaukseen olivat todennäköisesti erimielisyydet Comynin kanssa ja se, että virallisesti skotit taistelivat kuningas John Balliolin nimissä ja Bruce katsoi olevansa itse oikeutettu kruunuun.

Skottikapinalliset antautuivat yleisesti vuonna 1304, William Wallace teloitettiin 1305. Kaksi vuotta Englannissa vaikuttanut Bruce teki kuitenkin hämmästyttävän siirron ja matkusti takaisin Skotlanttiin, missä hän julistautui kuninkaaksi 1306 (ja murhautti kilpailijansa John Comynin). Hän kärsi tappion Englannin pohjoiselle armeijalla sitä seuranneessa Methvenin taistelussa ja joutui pakenemaan vain muutamien satojen seuraajien kanssa Irlantiin. Bruce onnistui kuitenkin vakiinnuttamaan itselleen jalansijan ja aloitti menestyksekkään sodankäynnin englantilaisia vastaan. Hänen johtamansa Bannockburnin taistelu 1314 oli pitkään jatkuneen sotatilan huipentuma, johon osallistui tuhansia miehiä sekä englantilaisten että skotlantilaisten puolella (arviolta 5000–10 000 skottia ja 13

700 – 25 000 englantilaista). Vuodesta 1314 eteenpäin Skotlanti oli käytännössä itsenäinen, vaikka virallisesti rauha solmittiin vasta 1328.

Skotlannin itsenäisyyden tunnustamisen takana olivat muuten Englantia tuossa vaiheessa hallinneet, Isabella ja Mortimer. Bruce oli vuonna 1327 hyökännyt Northumberlandin

diin Pohjois-Englannissa ja nämä katsoivat rauhan olevan välttämätön.

Brucen hallintokauden vaiheet antavat aiheita sekä historiankirjoitukseen että fiktiioon. Viimeksi hänen tiensä valtaistuimelle on dramatisoitu ja filmatisoitu vuonna 1996 (*The Bruce*, käsikirjoitus Peter Reiher).

Seminaarikutsu:

ELÄMÄÄ TUOMIOKIRKON VARJOSSA

- näkökulmia keskiajan ja uuden ajan alun Turkuun

TUCEMEMS päiväseminaari Turun keskiaikaisilla markkinoilla to 30.6.2011
Vanhan Raatihuoneen 3. krs, klo 12 alkaen

OHJELMA:

12.15 Suvianna Seppälä (Suomen historia):
”Valkonahoista lohitynnyreihin” - piispan taloudellinen asema keskiajalla

12.45 Janne Harjula (arkeologia):
Keskiajan kirjallinen kulttuuri Koroistenniemen arkeologisten löytöjen valossa

13.15 Kaisa Lehtosalo (suomen kieli):
Agricolan kirjasuomi osana 1500-luvun Turun kielimaisemaa.

Tauko

14.30 Riitta Laitinen (kulttuurihistoria):
Kaupungista karkottaminen Turussa 1640- ja 1650-luvuilla

15.00 Satu Lidman (oikeushistoria):
Hauraus vai haureus? Naisen seksuaalisuus keskiajan oikeuskulttuurissa

15.30 Henriikka Bäfver (kulttuurihistoria):
Kuolemankulttuuri Turun Pyhän Hengen tontilla Pyhän Hengen kirkon aikaan (1588–1650)

Loppukeskustelu

Seminaari on yleisölle avoin tieteellinen seminaari, tervetuloa kuuntelemaan ja keskustelemaan!

Järjestäjä: Turku Centre for Medieval and Early Modern Studies, Turun yliopisto
Lisätietoja: Projektitutkija Marika Räsänen (marika.rasanen@utu.fi)

MONGOLIEN MAILLA – MÖNGKEN MAJASSA

Teemu Korpijärvi

DOSENTTI ANTTI RUOTSALA esitelmöi Glossan kevätkokouksen yhteydessä Sami Janssonin suomentamasta Vilhelm Rubrukin (n. 1220 – n. 1290) *Itinerariumista* ja siinä esitetyistä mongolivaltakunnan ihmeistä 1200-luvun puolivälissä. Ruotsala itse on laatinut teoksen johdannon ja tieteelliset viitteet.

Itinerariumissa, matkakertomuksessaan, Rubruk kuvaa vaiherikkaan taipaleensa Pyhäältä maalta Ranskan kuninkaan Ludvig IX:n lähettiläänä suurkaani Möngken hoviin Karakorumiin. Hänen matkallaan oli ilmeisesti useitakin tarkoituspäitä, joista poliittisesti tärkein oli tunnustella kristittyjen mahdollisuutta yhdistää voimansa mongolien kanssa muslimeja vastaan. Fransiskaanina Rubrukilla seurueineen oli myös lähetystehtävä. Erityisesti hän halusi palauttaa yhteyden mongolien Euroopasta kaappaamiin kristittyihin orjiin. Poliittisen historian tutkimuksen näkökulmasta Rubrukin voidaan todeta epäonnistuneen surkeasti kaikissa matkaan lähtiessään osakseen saamistaan tai itselleen ottamistaan tavoitteissa. Sen sijaan hän taivalsi eppisiin mittasuhteisiin yltäneen matkan, kohtasi vieraita kulttuureja ja tallensi näiden tapoja ja tottumuksia elävästi ja tarkkanäköisesti. Hän osasi myös kohdistaa oppinutta kritiikkiä aikansa klassisiin auktoreihin, huomattessaan virheitä näiden Aasian tuntemuksessa.

Matkakertomus ei kuitenkaan kuvaa ai-

noastaan kristityn lähetysaarnajan suhtautumisesta vieraaseen kulttuuriin. Rubrukin silmin meille avautuu myös näkökulma siihen, kuinka mongolit itse suhtautuivat muukalaisiin keskuudessaan. Fransiskaanimunkin kertomus antaa kuvan niistä sosiaalisista normeista, joiden rajoissa Rubruk seurueineen saattoi mongolivaltakunnan alueella toimia. Mitä Rubrukin seurueeseen tulee, he eivät olleet ainoita muukalaisia paikallisten heimopääälliköiden luona. Möngke-kaanin hovissa nestoriolaiset, buddhalaiset, hindut ja muslimit olivat Rubrukin kuvauksen mukaan tavanomaisia vieraita ja heitä oli majoitettu Karakorumiin ilmeisen pysyvästikin.

Rubrukin kertomus antaa kuvan mongoleista vieraanvaraisina isäntinä, jotka pitivät kiinni omista perinteistään ja samanistisesta uskostaan. He eivät kuitenkaan ylenkatsooneet vieraita kulttuureja ja jumalkäsityksiä, vaan suhtautuivat näihin avarakatseisella uteliaisuudella. Mongolit odottivat vieraiden kunnioittavan isäntiensä tapoja, mutta olivat uteliaita kuulemaan myös oman kulttuurinsa ulkopuolisista ilmiöistä. He saattoivat myös olla anteeksiantavaisia pienistä käytösvirheistä, osoittaen ymmärrystä vieraitaan kohtaan siinä, missä toinen mongoli olisi saattanut kohdata ankaramman rangaistuksen.

Muukalaiset saattoivat myös löytää paikansa mongoliyhteiskunnassa, kuten kävi joillekin nestoriolaispapeille ja taitaville käsi-

työläisille. Näin kävi myös Pariisista kotoisin olleelle kultaseppämestari Vilhelmille. Hän suunnitteli Möngken palatsiin ihmeellisen hopeisen puun, joka suitsusi viiniä, simaa, olutta ja tamman maitoa. Toisaalta mongolit pitivät Euroopasta vangeiksi ottamiaan ihmisiä myös orjuudessa – mistä esimerkkinä Rubrukin etsiskelemät saksalaiset kaivostyöläiset. Muualta ryöstetyillä ihmisillä oli kuitenkin myös oikeuksia mongolien parissa. Eräskin alkujaan lothringeniläinen nainen oli ensin kurjuutta kärsittyään päässyt naimisiin nuoren venäläisen kanssa, joka oli talonrakentajana mongolien parissa arvostettu käsityöläinen. Nainen oli kuulunut palvelijana erälle moniavioisen Möngken kristitylle vaimolle, mutta selvästi hän nautti mongolien parissa henkilökohtaisista vapauksista ja oikeuksista.

Mongolien suhde ulkomaailmaan kuvataan pitkälti valloittajan suhteena valloitetuihin tai valloitettaviin. Eri maailmankolkista Möngke-kaanin luokse saapuneita lähettiläitä kohdeltiin pääsääntöisesti hyvin, mutta tämä saattoi johtua heidän asemaastaan virallisina edustajina ja mongolien kunnioituksesta tällaista hierarkiaa kohtaan.

Janssonin käännöstä fransiskaanien matkasta on ilo seurata – Ruotsalan johdatellessa lukijan taipaleelle ja avatessa aikalaismaailmaa asiaan perehtymättömällekin lukijalle. Vaikka mongoleja tarkastellaan kristillisin linsein, pyrkii Rubruk myös realistiseen kuvaukseen. Kiivaimmin hänen omat näkemyksensä tunkeutuvat tekstiin, kun hän kuvailee väittelyjään vieraiden uskontojen pappien tai hänen näkökulmastaan harhaoppisten kristittyjen kanssa.

Matka Mongoliaan vuosina 1253–1255. Veli Vilhelm Rubrukin matkakertomus Ranskan kuninkaalle Ludvig IX:lle.

Suomennos: Sami Jansson.

Johdanto ja viitteet: Antti Ruotsala. Faros, Turku 2010.

IHMEIDEN JÄLJILLÄ

Jenni Kuuliala

MONILLE KESKIAJAN TUTKIJOILLE Rooma on toistuva tutkimus- ja huvimatkojen kohde. Seuraavassa kerron, miksi siitä on tullut sellainen minulle.

Olin muistaakseni kypsässä yhdeksän vuoden iässä, kun lausuin suurena totuutena, että Rooma on aika kamala enkä tahdo ikinä takaisin. Toisin kävi, ja ensimmäisen pidemmän reissuni Roomaan aikuisiällä tein opiskeluideni alkuvuosina, jolloin Tampereen yliopiston Historiatieteen laitoksen antiikista ja keskiajasta kiinnostuneiden opiskelijoiden keskuudesta valittiin joukko kolmen viikon kurssille. Tällöin myös vierailin ensimmäistä kertaa Suomen Rooman Instituutissa eli Villa Lantessa, jonka kirjastossa nytkin istun tätä kirjoittamassa.

Toinen pidempi matkani Roomaan oli jatko-opiskeluni aloittuani suorittamani FIDEM-kurssi. Kirjainyhdistelmä tulee sanoista *Fédération Internationale des Instituts d'Études Médiévales*. Yhdistys on vuonna 1987 perustettu keskiajantutkimusta harjoittavien instituuttien ja yliopiston laitosten yhteistyöelin, joka julkaisee tutkimuksia, järjestää konferensseja sekä organisoii vuosittain kurssin nimeltä *Diplôme Européen d'Études Médiévales*. DEEM kestää lukuvuoden kerrallaan, ja sen aikana kansainväliset luennoitsijat pitävät kursseja keskiajan tutkimuksen kannalta olennaisista aputieteistä kuten latinasta ja paleografiasta. Luentoja oli ja on edelleenkin iltapäivisin, joten aamupäivät on mahdollista käyttää lukuisissa Rooman kirjastoissa omaa tutkimusta tehden. Vaikka omalla kohdallani kurssin suorittamisesta on aikaa jo jokunen

vuosi, se oli monella tavalla käänteentekevä asia matkallani keskiajan tutkijaksi eikä vähiten siksi, että se teki Roomasta osan elämäni.

Kun aloin kirjoittaa tätä ”ulkomaankirjeenvaihtajan” viestiä, lupasin pohtia, mitä annettavaa Roomalla on minulle keskiajan-tutkijana ja miksi sinne kannattaa matkustaa paitsi ensimmäisen kerran, myös palata yhä uudestaan. Itse kaupunkihan on huomattavasti kuuluisampi antiikin ajan nähtävyyksistään, ja taas myöhemmälle arkkitehtuurille ovat leimallista etenkin barokin ajan kirkot ja monumentit. Minne tähän välille jää keskiaika, ja mitä kerrottavaa Roomalla on siitä meille?

Yksinkertaisin vastaus lienevät kirjastot ja arkistot. Näistä etenkin käsikirjoitusten osalta suurin ja kaunein minulle ja monille muille on Vatikaani, jonka kirjastossa ja arkistossa on säilynyt tuhansittain keskiaikaan liittyviä lähteitä. Niiden käsikirjoituskokoelma on huomattavampia olemassa olevia, ja painettujen lähteiden kokoelma kirjastossa on niin ikään mittava. Oman tutkimukseni lähdeaineisto koostuu ensisijaisesti hagiografisista lähteistä ja kanonisaatioprosessien pöytäkirjoista, joista useiden käsikirjoitusversioita säilytetään Vatikaanissa. Jälleennäkeminen niiden kanssa viime syksynä päättyneen, kirjaston pitkän remontin jälkeen on ollut onnellinen!

Jokaisella aikuisiällä tekemälläni Rooman-matkalla olen asunut Suomen Rooman-instituutissa; joko itse Villa Lantessa tai instituutin omistamassa asuntolassa. Villa Lante on suurimman osan suomalaisista Roomassa töitä tekevistä tutkijoista ja taiteilijoista kiin-

topiste, sekä lukuisten muistojen ja tarinoiden näyttämö; kaunis ja sympaattinen renessanssihuvila, josta on ehkäpä Rooman hienoin näköala. Suomen instituutti ei tietenkään ole ainoa laatuaan, vaan tutkijalle Rooman hienoudesta suuren osan luovat muut tieteelliset instituutit ja niiden kirjastot, joista keskiajan-tutkijoiden parissa tunnetuimpien joukossa ovat École Française ja American Academy. Instituuttien välinen yhteistyö niin muodollisempien seminaarien ja esitelmätilaisuuksien kuin vähemmän muodollisten juhlien muodossa antaa ainutlaatuisen mahdollisuuden tavata paitsi toisia keskiajantutkijoita, myös tiede- ja taideihmisiä eri aloilta. Tämän kevään esitelmistä mieleen ovat jääneet niin pohdinnat länsimaisen ruokakulttuurin kulttuurihistoriasta, Piazza Venezian kaivauksista kuin liikkuvuudesta antiikin maailmassa.

Vaikka kirjastot, arkistot ja instituutit ovatkin tutkimuksen keskuksia Roomassa, ei itse kaupunki lakkaa koskaan kiehtomasta. Vaikkei Rooman kaupunkikuva leimallisen keskiaikainen olekaan, näyttää se kerta toisensa jälkeen muuttuvilla tavoilla urbaanin maiseman muutoksen antiikista keskiajan kautta nykypäivään, ja keskiaikaista tunnelmaa on toki mahdollista aistia muun muassa lukuisissa aikakaudella rakennetuissa kirkkoissa. Toisaalta paavi Johannes Paavali II:n beatifikaatio vapunpäivänä ja sen todistaminen, miten tapahtuma täytti kaupungin valtavilla ihmismassoilla, oli itselleni mitä mainioin silta tutkimusaiheeni ja nykypäivän välillä. Roomassa se, mitä ennen oli sekoittuu nykyisyyteen, ja uskomaton ajallinen kerrostuneisuus tekee joka matkasta ainutlaatuisen.

Kirjoittaja on työskennellyt kevään Suomen Rooman-instituutin tutkimusryhmän jäsenenä.

Linkkejä:

Suomen Rooman-instituutti:

<http://www.irfrome.org>

Archivium Secretum Apostolicum Vaticanum:

http://asv.vatican.va/home_it.htm

Biblioteca Apostolica Vaticana:

<http://www.vaticanlibrary.va/>

Fédération Internationale des Instituts d'Études Médiévales:

<http://web3.letras.up.pt/fidem/>

Unione Romana Biblioteche Scientifiche:

<http://www.reteurbs.org/>

Agricolan tietosanomat: Vatikaanin salainen arkisto:

<http://agricola.utu.fi/tietosanomat/numero2-01/vatikaani.html>

ROBIN HOOD KANSALLISOOPPERASSA

Kaisa Helminen

SUOMEN KANSALLISOOPPERA viettää tänä vuonna 100-vuotisjuhlaansa. Juhlavuoden ohjelmiston avajaisteokseksi Kansallisoooppera tilasi säveltäjä Jukka Linkolalta ja sanoittaja Jukka Virtaselta koko perheen oopperan. Aiheeksi valittiin Robin Hood. Linkola on selittänyt pienten poikien olleen tekijöiden mielissä oopperan ”piilokohderyhmänä” ja tätä päämäärää ajatellen on vaikea kuvitella parempaa valintaa kuin jo lukemattomia sukupolvia innostanut tarina Sherwoodin metsien sankarista. Kiehtovin piirre Robinissa, joka vetoaa myös erityisesti lapsiin, on varmasti hahmon kaksijakoinen asema lainsuojattomana oikeuden puolustajana, joka kapinoi korruptoituneita auktoriteetteja vastaan.

Kansallisooopperan Robin Hood on kuitenkin kummallinen sekoitus tuttua ja uutta. Tekijät ovat luottaneet katsojien tuntevan tarinan perusajatuksen ja ooppera alkaakin suoraan tapahtumien keskeltä kylästä, joka joutuu maksamaan Nottinghamin seriffille kohtuuttomasti veroja. Kyläläiset kiroavat keskenään seriffiä ja huutavat Robinia pelastajakseen.

Tähän asti kuvio on tuttu lähes kaikista Robin Hood -tarinoista. Katsoja jo hieroo käsiään odotellen ensimmäisen merkitsevän nuolen iskeytymistä seriffin miesten vankureihin näiden tehdessä lähtöä verosaaliinsa kanssa. Mitään ei kuitenkaan tapahdu, kukaan ei tule kyläläisten avuksi, ja kun Robin vihdoinkin esitellään katsojille, ei lavalla käyskentelekään tutun ilkkurinen hahmo, vaan

alkuun synkkämielinen ja taisteluihin uupunut mies. Tämä ratkaisu on tuttu ainakin kaikille Kevin Costner -faneille, jotka ovat nähneet hänen elokuvansa *Robin Hood – varkaiden ruhtinas*. Oopperan Robinin mieltä painaa kuitenkin ristiretken julmuuksien sijaan hänen vaimonsa ja lapsensa murha, jotka kostaakseen hän on noussut kapinaan seriffiä vastaan. Tämä ainakin on uutta Robin Hood -tarinoiden pitkässä historiassa.

Robin Hoodin hahmo on tietenkin yli 700-vuotisen historiansa aikana muuttunut useamman kerran. Varhaisimmat tunnetut kirjoitukset tästä englantilaisten kansallissankarista ovat peräisin 1300-luvulta ja tämän seikkailuja on kerrottu ja juhlittu kilpailujen ja pelien merkeissä jo sitä aiemmin. Varhaisimmissa tarinoissa Robin oli vielä vapaa talonpoika, mutta myöhemmin hahmo vakiintui aatelismieheksi, jonka maat on vääryydellä viety. Samoin tarinan tapahtuma-ajaksi vakiintui 1100-luku ja Rikhard Leijonanmielen ristiretket. Samanlaisesta kohtalosta tuntuisi Kansallisooopperankin Robinin kohdalla olevan kyse, sillä hän tuntee henkilökohtaisesti kuningas Rikhardin, joka myös oopperan lopuksi palaa Englantiin.

Ooppera sisältää myös paljon ikonisia kohtauksia Robin Hoodin legendasta, kuten esimerkiksi Robinin ja Pikku-Johnin ensikohtaaminen joella ja sitä seuraava sauvataistelu sekä seriffin järjestämä jousi-ammuntakilpailu. Sen sijaan se tunnetuin kuvaus Robin Hoodista, joka ryöstäisi rikkailta ja antaisi köyhille jää yllättäen täysin puuttumaan oop-

perasta. Robinilla on kuitenkin oma iloisten veikkojensa armeija metsässä asumassa kansaan.

Suurimmat muutokset oopperan tarinassa liittyvät ennen kaikkea sen naishahmoihin. 1500-luvun kuluessa Robin Hoodin tarinaan alettiin liittää myös Marian-neito, joka siihen asti oli ollut oma itsenäinen hahmonsäilyntilaisissa kevään ja alkukesän juhliissa. Marian vakiintui Robinin vaimoksi ja on nykyään monien mielessä yhtä erottamaton osa Robin Hoodin tarinaa kuin tämän pitkäjousi tai vihreä asu. Oopperassa Marian-neito ei ole mikään neito ensinkään, vaan pienen pojan leskiäiti, joka lähestyy jo keski-ikää. Hänen poikansa on prinssi Juhanan jälkeen seuraava kruununperimysjärjestyksessä ja Nottinghamin seriffin yritykset hallita poikaa naimalla tämän äiti ajavat enimmäkseen oopperan juonta. Perinteille uskollisesti Marian ja Robin ovat myös oopperassa rakastavaiset.

Lisäksi oopperaan on luotu uusia naishahmoja. Ensinnäkin seriffin äiti koomiseksi kevennykseksi ja toiseksi arabityttö Jamila, joka on matkannut Englantiin Munkki Tuckin

seurassa. Jamila on oopperan henkilöistä ehkä moderneimman tuntuinen laulaessaan kaupan rauhaa edistävästä luonteesta ja suvaitsevaisuudesta. Toisaalta nykyaikaiseen Robin Hood -perinteeseen alkaa jo kuuluakin vähintään yksi islamilaisen maailman edustaja. Selkäläinen oli niin 1980-luvun tv-sarjassa *Robin of Sherwood*, Costnerin tähdittämässä elokuvassa kuin myös BBC:n vuonna 2006 alkaneessa tv-sarjassa *Robin Hood*, jossa oli jopa samoin päädytty tekemään tästä naispuolinen.

Kansallisooopperan Robin Hood liittyy luontevasti osaksi pitkää perinnettä ja on kenties avomielisemmille (lapsi)katsojilleen huikea elämys. Allekirjoittanut jäi kuitenkin kaipaamaan enemmän totuttua iloa ja keveyttä. Toisaalta voihan olla, että jokaisella Robbari-fanilla on hahmon historiassa oma suosikkinsa, joka vain on aivan ylittämätön. Omalla kohdallani se on valitettavasti Kai Lindin äänellä puhuva piirretty kettu eikä edes Ville Rusasen hurmaava baritoni-Robin voi sille mitään.

Glossa ry.:n syksyn ohjelmaa:

Yhdistys täyttää 15 vuotta!

Juhlahetki vietetään ravintolamiljöössä Helsingissä. Tarkemmat tiedot ja ilmoittautumisohjeet tulevat verkkosivuillemme ja postituslistoillemme elokuussa.

KESKIAIKAISTA KULTTUURIPÄÄKAUPUNKIA

Reima Välimäki

TURKU ON TÄNÄ VUONNA Euroopan kulttuuripääkaupunki, ja kaupungin pitkä menneisyys ja vahva keskiajan tutkimuksen perinne näkyvät myös kulttuuri- vuoden ohjelmassa. Alla on joitakin poimintoja, mutta lista ei pyri olemaan mitenkään kaikenkattava.

Keskiajantutkijoita ja -ystäviä on hemmoteltu heti alkuvuoden teatteritarjonnassa todellisella helmellä. 1300-luvun lopun Englannissa eläneen ristiinpukeutujan John Rykenerin tarinan kertova nukketatterinäytelmä *John – Eleanor* sai ihastuneen vastaanoton sekä yleisöltä että arvostelijoilta. Myös keskiajantutkimus on näytelmässä poikkeuksellisella tavalla läsnä. Turkulainen keskiajantutkija Tom Linkinen on näytelmän toinen käsikirjoittaja ja näyttelijä. Tom on myös lavalla keskiajantutkijan roolissa kertoen ja kommentoiden Rykenerin dramatisoitua tarinaa.

Keskiajan ja uuden ajan alun tarinoihin ja aikalaisten mielikuviin kaukaisesta Pohjolasta puolestaan perustuu *Opera d'Alvilda in Abo*. Se kertoo Alvildan, Goottian kuninkaan kauniin merirosvotyttären ja Danian prinsin Alfon rakkaustarinan. Oopperaa esitetään elokuussa Turun linnan pihalla, jonne myös oopperan tarina huipentuu.

Jos mielenkiinnon venyttää keskiajalta uuden ajan alun puolelle, löytyy oopperan parista lisää kokemisen arvoista ohjelmaa. Kaksi suurta oopperaproduktiota sijoittuu 1500–1600 -lukujen Turkuun. Elo-syyskuussa Turun linnan pihalla kansanooppera *Henrik ja noitavasara* kertoo ylioppilas Henricus Eoleniukseen 1660-luvulla kohdistuneista noituusepäilyistä. Marraskuussa Logomossa tulee maailmanensi-iltaan kulttuuripääkau-

punkivuoden suurhanke, ooppera *Eerik XIV*.

Turun filharmonisen orkesterin ”Sävelsilta” -tapahtumakokonaisuudessa liikutaan kahdesti keskiajan ja uuden ajan rajoilla. Toukokuun 21. päivänä Rymättylän Pyhän Jaakobin kirkossa soi barokkimusiikki keskiaikaisessa ympäristössä, ja syyskuussa Nauvon keskiaikaisessa kirkossa uudemman musiikin lisäksi kajahtavat ilmoille Henrik VIII:n rakaudentunnustukset ja 1500-luvun trumpettifanfaarit.

Useat museot ja näyttelyt kommentoivat keskiaikaa osana pidempiä jatkumoit. Turun linnan ”Kuu paistaa, kuollut ajaa” -näyttely esittelee eri aikojen kuolemakulttuuria. Näyttelyssä voi tutustua mm. 1300–1500-luvuilla toimineen Pyhän hengen talon yhteydessä olleen hautausmaan kaivausten tuloksiin. Kuralan kylämäen ”Suomalainen savusauna” taas kertoo savusaunan parin tuhannen vuoden historian Suomessa.

Näyttelykeskus Logomon kulttuurihistoriallis-luonnontieteellinen ”Tuli on irti” -näyttely on katsaus tuleen läpi ihmiskunnan historian. Vaikka näyttelyssä Turun palon etenemisestä animaation ja pienoismallin yhdistelmällä kertova ”Turku palaa” -esitys käsittelee huomattavasti keskiaikaa tuoreempaa kaupunkipalaa, on se erinomainen havainnollistaja tulipalon etenemisestä esimodernin rakennuskannan ja kaavoituksen kaupungissa.

Kulttuuripääkaupunkiohjelman lisäksi Aboa Vetus & Ars Nova, Keskiaikaiset markkinat, tuomiokirkko ja Turun linna järjestävät jälleen kesäkuussa keskiaikatapahtumia. Keskiaikaisten markkinoiden ohjelmasta lisää muualla tässä lehdessä.

TURUN KESKIAIKAMARKKINAT

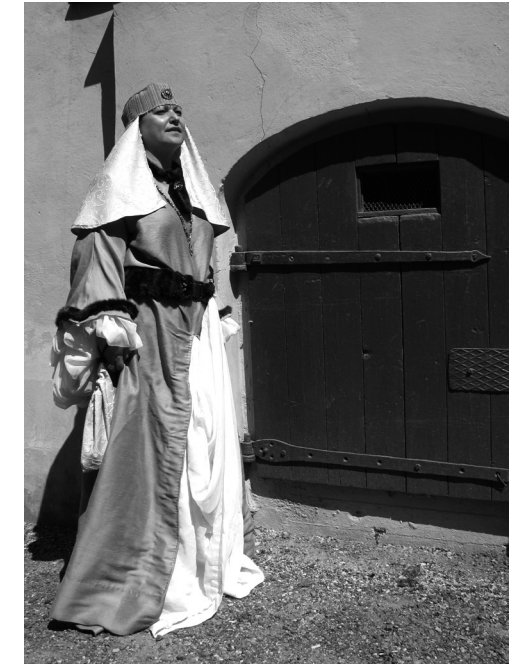
Tule kurkistamaan keskiaikaiseen Turkuun 30.6.–3.7.2011!

Piia Vuorinen

KESKIAIKA EI OLE TURUSSA pelkästään aikakauteen vihkiytyneiden tutkijoiden ja harrastajien asia. Lähes satatuhatta kävijää saapuu vuosittain kesäheinäkuun vaihteessa Vanhalle Suurtorille sukeltaakseen keskiaikaiseen markkinahumuun. Vuodesta 1996 lähtien Keskiaikaiset markkinat on vakiinnuttanut paikkansa Turun kesässä ainutlaatuisena suur tapahtumana, jossa historiaa eletään todeksi neljän päivän aikana markkinanäytelmien, hevosturnajaisten sekä viihdyttävien narrien ja musikannttien avulla.

Kesällä 2011 tapahtumasta vastaa ensi kertaa Turun Suurtorin keskiaika ry. Yhdistyksen perustajajäsenet Aboa Vetus & Ars Nova -museo, Muinaistaitoyhdistys Ukonvakka ry, Turun historiallinen yhdistys ry, Turun Kulttuuritapahtumien tuki ry, Wanha Cehno ry ja WarusSeppäin kiltta ry edustavat niin tieteellistä yhteisöä ja tapahtumatuotannon ammattilaisia kuin keskiajan historian elävöittäjiä ja harrastajia. Keskiaikaisilla markkinoilla hyödynnetään nyt entistä laajemmin ja monipuolisemmin keskiajan tuntemusta ja tietämystä: tänä vuonna luodaan tapahtuma, jossa ihmiset kohtaavat menneisyytensä mielenkiintoisella, osallistavalla ja oppimista kannustavalla tavalla.

Yhdistys pyrkii edistämään ja kehittämään keskiajan historian ja kulttuurin esittämisen eri mahdollisuuksia. Tavoitteiden mukaisesti kesän markkinoille luodaan elämyksiä, joiden sisällöissä on kiinnitetty entistä enemmän huomiota historiallisen tiedon ja tulkintojen oikeellisuuteen: muun muassa markkinanäytelmän tavoitteena on nostaa keskiajan moninainen historiakuva esille ja murtaa niitä stereotyyppioita, joissa korostuvat aikakauden pimeys ja likaisuus. Torimyy-

tiin valittavissa tuotteissa on niin ikään oltu aikaisempia vuosia tarkempia. Oman lisänsä keskiaikaisen historiakuvan monipuoliseen esittämiseen antavat myös tieteelliset luennot molemmilla kotimaisilla kielillä, seminaari- ja keskustelutilaisuudet sekä lapsille suunnatut luennot. Keskiaikaiset markkinat onkin oiva foorumi esittää laajemmalle yleisölle pienessä mittakaavassa, mitä keskiajan arjesta on tutkimuksissa saatu selville.

Markkinahumu sekä keskiaikaiset antimet ja huvitukset herättävät paljon mielenkiintoa vuodesta toiseen. Neljän päivän aikana historiaa elävöitetään tavoilla, jotka nyky-yleisön silmin saattavat sisältää hymylyttäviäkin piirteitä.

Markkinoista ja yhdistyksestä lisää katso www.keskiaikaisetmarkkinat.fi

KESKIAIKAMARKKINOISTA

Mervi Suhonen

HÄMEEN ENSIMMÄISET keskiaikamarkkinat järjestettiin *Margareta – Pohjolan kuningatar* -kiertonäyttelyn oheisohjelmassa vuonna 1997 Linnanpuistossa. Mukana järjestelyissä olivat tuolloin Hämeen linna/Museovirasto, Hämeen Wanhan Linnan Kilta ry ja Pohjola-Norden. Seuraavat markkinat pidettiin kaksi vuotta myöhemmin, jolloin siitä olivat vastuussa Hämeenlinna-Seura, Hämeen Wanhan Linnan Kilta, Hämeenlinnan Pohjola-Norden ja Hämeen Heimoliitto. Torimyyntistä vastasi Lions Club Hämeenlinna Tawast.

Vuodesta 2001 lähtien markkinat on järjestänyt Hämeen linnan keskiaikayhdistys ry, joka perustettiin v. 1999. Yhdistyksen tarkoituksena on ”herättää ja ylläpitää kiinnostusta hämäläiseen, suomalaiseen ja pohjoismaiseen historialliseen kulttuuriin ja elämäntapaan”.

Markkinat järjestettiin ensin itse linnassa, sen eri piholla. Tapahtuman suosio kasvoi, joten markkinatori siirrettiin vallihaudan ulkopuolelle. Vuoden 2009 markkinat toivat kävijäennätyksen: 18 000 keskiajasta kiinnostunutta markkinavierasta. Lisäksi lähiseudun kunnissa järjestetään markkinaviikolla paikallisia keskiaikatapahtumia, musiikitapahtumia ja niin edelleen.

Markkinoille on viime aikoina valittu tietty (Ruotsin) keskiajan historia teemavuosi. Vuonna 2007 elettiin vuotta 1361 ja seuraavana vuonna 2008 oli vuorossa teemavuosi 1362. Näin on nyt edetty teemavuoteen 1365. Täydentävänä aihepiirinä 13. markkinoilla on tänä vuonna kansainvälisyys keskiajalla, mm. hansakauppiaiden anti esine- ja muulle kult-

tuurille keskiaikaisessa kaupungissa.

Joka vuosi markkinoille kokoontuvat keskiaikayhdistykset, käsityöyrittäjät ja keskiajan harrastajat, joista monet viettävät Hämeenlinnassa elokuisen leiriviikonlopun teltaillen. Asiatietoa keskiajasta on tarjolla eri kojuissa, joiden tuotteet pohjautuvat monipuoliseen tietoon keskiaikaisista käsitöistä ja keittiöstä sekä markkina-alueelle pystytettävissä tietoiskutauluissa. Vuonna 2011 mukana ovat ”Todenpuhujat” eli kaksi hahmoa, jotka nykymaailmassa ovat keskiajan kaupan tutkija Ilkka Leskelä ja arkeologi Mervi Suhonen. (lähde: Hämeen keskiaikaseuran tiedotusmateriaali)

Tämän kesän keskiaikatapahtumien sarjan Suomessa avasi Vantaan kaupunkijuhla, jonka yhtenä ohjelmassa oli keskiaikainen ilta-päivä Häkansbölen kartanon puistossa (www.kaupunkijuhla.fi).

Päijät-Hämeessä keskiaikamarkkinoiden paikkakunta on Hollola. Heinäkuinen keskiaikaviikonloppu toteutetaan joka toinen vuosi. Järjestäjänä on Hollolan keskiaikaseura (www.keskiaika.fi). Vuosi 2011 on väli vuosi ja yhdistys valmistelee seuraavan vuoden markkinoita. Hollolassa vieraili vuonna 2010 viikinkiajan laiva Sotka (www.viikinkiajanlaiva.net). Myöhäisrautakauden esinekulttuuri ei vaihtunut keskiajan alussa täydellisesti uudeksi, vaikka mm. Itämerellä purjehtivat jo uudentyyppiset alukset. Suuren yleisön silmissä viikinki- ja keskiaikatapahtumilla on eri luonne. Kuva on sekä oikea että stereotyyppinen.

Hämeen ja Turun linnojen lisäksi keskiaikainen elämä palaa kesäviikonvaihteeksi

myös Raaseporin linnan raunioille. Siellä järjestetään joka vuosi heinäkuun jälkipuolella Keskiaikamarkkinat turnajaisten kera (www.raseborg.org/raseborg/festspel/ramsmedeltid). Järjestäjä Raseborgs medeltida sällskap RAMS rf (www.rams.fi) julkaisee vuoden 2011 tapahtumaohjelman verkossa piakkoin. Yhteistyössä on uppsalalainen Riddarsällskapet Celeres Nordica (Uppsala, www.celeresnordica.se).

Olavinlinnan keskiaikaa elävöitetään Savonlinnan kaupungin matkailutapahtumien yhteydessä. Keskiaika on näkynyt kaduilla viime kesinä myös Imatralla.

Viipurin linnan ritariturnajaiset tunnetaan nimellä Vyborgskij Grom eli Viipurin Pamaus. Historiallisena legendana vuoden 1495 yhdistettävän ”pamauksen” sijaan teemana on ollut mm. vuosi 1415, jota Venäjän historiassa voidaan pitää yhtenä sotavuosista

Ruotsin kanssa. Viipurin vuoden 2011 turnajaisviikonvaihe on heinäkuun lopussa. Tietoa ohjelmasta voi yrittää etsiä venäjäksi hakusanoilla рыцарский турнир & Выборг; Выборгский гром & фестиваль.

Osallistuminen keskiaikamarkkinoille osallistuminen on yrittäjälle parhaimmillaan kullannarvoinen mahdollisuus. Jopa niin arvokas, että esimerkiksi Rovaniemellä yksi yrittäjä on ottanut järjestääkseen kokonaan omat markkinat. Auttikönkään muinaismarkkinat ovat heinäkuussa Auttin kylällä (www.arctic-fantasy.net/markkinat.html)

Keskiaika on virkistävä ja ajatuksia stimuloiva mielenkiinnon kohde hyvin monenlaisille kohdeyleisöille. Yksi kekseliäs sovellus on A-kiltojen Liiton Selvästi metsässä –projektin järjestämä keskiaikatapahtuma, joka toteutui toukokuussa Räyskälässä Lopella.

HÄMEEN KESKIAIKAMARKKINAT

Hämeenlinnan Linnanpuistossa perjantaista 19.8. sunnuntaihin 21.8.2011

Perjantai 19.8.2011

Markkinatori avoinna
klo 14-20, vapaa pääsy -
toria vasta rakennetaan.
Ostoksille pääsee ja
oluttuvat ovat avoinna.

Säädöttömien yö
klo 20 alkaen pitoteltassa Linnanpuistossa, iltatulli 10/5 € ovealta.

Lauantai 20.8.2011

Markkinatori avoinna
klo 10-18, toritulli 10/5 €.

Iltapidot
klo 19 alkaen pitoteltassa Linnanpuistossa: vaihtoehtoina syöminkilippu tai iltatullilippu.

Sunnuntai 21.8.2011

Markkinatori avoinna
klo 10-17, toritulli 10/5 €.

Glossa ry. osallistuu markkinoille lähettämällä sinne kaksi keskiajan tutkimuksen asiantuntijaa. Asiantuntijat ovat tavattavissa keskiajan tapaan sonnustautuneina markkina-alueella.

www.keskiaikamarkkinat.net

Lähtettäjä:

Glossa ry.
Kirkkokatu 6
00170 Helsinki

Glossa - keskiajan tutkimuksen seura ry.

- perustettiin vuonna 1996
- on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen
- yhdistää eri tieteenalojen näkökulmia keskiaikaan
- järjestää esitelmätilaisuuksia, seminaareja, retkiä ja muita keskiajan tutkimusta edistäviä ja esitteleviä tapahtumia
- välittää tietoa itäisen ja läntisen Euroopan keskiajasta kaikille kiinnostuneille
- ottaa kantaa keskiajan tutkijoiden ja opiskelijoiden kannalta ajankohtaisiin kysymyksiin

Glossan jäseneksi

Yhdistyksen jäseneksi ovat tervetulleita tutkijat, opiskelijat ja kaikki, joita tutkimustieto keskiajasta kiinnostaa. Yhteisöjäseniä ovat esimerkiksi kirjastot, yhdistykset ja tutkimuslaitokset. Yhteensä jäseniä on jo yli sata.

Jäsenmaksut

Tavallinen: 15 € / vuosi
Perustutkinto-opiskelijat: 10 € / vuosi
Perhejäsenet: 20 € / vuosi koko perheeltä yhteensä
Yhteisöt: 20 € / vuosi

Liittyminen käy kätevästi ottamalla yhteyttä jäsenrekisterin hoitaja Rose-Marie Peakeen (peake@mappi.helsinki.fi, puh. 044-377 1745). Kerro viestissä tai puhelinsoitolla uuden jäsenen nimi, osoite, sähköpostiosoite ja / tai puhelinnumero sekä jäsenmaksun tyyppi.

Postituslistalle

Yhdistyksen sähköpostilista on glossa-list@lista.tsv.fi. Listalla välitetään tietoa yhdistyksen omasta toiminnasta sekä muita keskiajan tutkimukseen liittyviä uutisia.

Seuraava Glossæ -lehti ilmestyy syyskuussa

Aineisto pyydetään toimittamaan 5.9.2011 mennessä Mervi Suhoselle (misuhone@mappi.helsinki.fi), Teemu Korpijärvelle (tkorpija@mappi.helsinki.fi) ja Piia Lempiäiselle (piia.lempiaainen@helsinki.fi).